



زانکۆی سه‌لاحه‌دین - ههولێر
Salahaddin University - Arbil

(پۆلی یاسا له کهمکردنهوهی تاوان)

پیشکەش به بهشی کۆمه‌ڵناسی کراوه، وه‌ك به‌شێك له پێداویستییه‌کانی
به‌ده‌سته‌پێانی پروانه‌ی به‌کالۆریوس له زانستی کۆمه‌ڵناسیدا

تویژه‌ر

امیر محمد امین جوهر

سه‌رپه‌رشتیار

د. سه‌ها یونس اسماعیل

٢٠٢٣ - ٢٠٢٤

ههولێر - کوردستان

پيشكه شکردن

○ به خانواده بهريزهكانمان كهوا ههردهم پالنهر و ريئيشاندهرمان بوونه بو دريژهدان بهخويندن.

○ پيشكشه به دايك و باوك و هموو خزم و كهسوكارهكانمان و هاورئيمانان.

○ به ماموستا خوشهويستهكانمان كه هميشه پالپشتمان بوونه.

○ بهشي كوومهناسي زانكووي سهلاحهدين كولئيزي ئاداب.

سوپاس و پیزانین

- سوپاس بۆ خودای گهوره و میهره بان بۆ بهخشینی توانای خویندن و فیربوونمان.
- سوپاسی بی پایان بۆ مامۆستا و سهرپهرشتیاری زۆر بهریز (د. سها یونس اسماعیل)
- سوپاس بۆ دکتوره بهریز مهکان و مامۆستا بهریزهکانی بهشی کۆمهلهناسی که زۆر ماندوو نهناسانه هاوکارییان کردین له پیدانی زانست و زانیارییهکان.
- سوپاس بۆ ههر کهسیک که تا گهیشتن به ئهمرو هۆکار بویت له فیربوونی ههرشتیک له بچوکتیرین تا گهوره ترین زانست که ههموو لای ئیمه گهوره و بهنرخن

پیرست

ژماره	بابهت
أ	پیشکەشکردن
ب	سو پاس و پیزانین
۱	پیشەکی
۲۳_۱	تەوهرە یەكەم : لایەنی تیۆری توێژینهوهکه
۶_۲	بەشی یەكەم : رەهەندەکانی توێژینهوه و دیاریکردنی چەمکەکان
۳	باسی یەكەم : رەهەندەکانی توێژینهوه
۳	یەكەم : گرتی توێژینهوه
۳	دووهم : گرنگی توێژینهوه
۳	سێیەم : ئامانجی توێژینهوه
۶_۴	باسی دووهم : پیناسەکردنی چەمکەکان
۵	یەكەم : یاسا
۵	دووهم تاوان
۶	سێیەم : سەرۆهری یاسا
۱۰_۷	بەشی دووهم : توێژینهوهکانی پیشوه
۸	باسی یەكەم : توێژینهوهی کوردی
۱۰_۹	باسی دووهم : توێژینهوهی بیانی
۲۳_۱۱	بەشی سێیەم : رۆلی یاسا له كەم کردنهوهی یاسا
۱۳_۱۲	__ یاسا
۱۶_۱۴	__ ئەو دهقانهی که سەرۆهری یاسا لهسەری بنیادنراوه
۱۷	__ شەرعیتی حوکمی یاسایی
۱۸	__ دادپەرۆهری یاسایی
۲۳_۱۹	__ رۆلی یاسا له كەم کردنهوهی دیاریدهی تاوان
_۲۳	تەوهرە یەكەم : لایەنی مەیدانی توێژینهوهکه
۲۶_۲۴	بەشی چوارەم : چوار چۆهە تیۆری و کار رابیهکانی توێژینهوه
۳۹_۲۸	بەشی پینجەم : شیکردنهوه و خستنهرووی زانیارییهکان
۴۲_۴۰	بەشی شەشەم : ئامانجەکان و پینشنیار و راسپاردەکان
۴۴_۴۳	لیستی سەرچاوهکان
۴۶_۴۵	پاشکۆ

پیرستی خشتهکان

ژماره ی خشتهکان	خشتهکان	لایپره
۱	رهگزی ئەندامانی توژیڤینهوهکه روون دهکاتهوه	۲۸
۲	تەمەنی ئەندامانی توژیڤینهوهکه روون دهکاتهوه	۲۸
۳	شوینی نیشتهجیوونی ئەندامانی توژیڤینهوهکه روون دهکاتهوه	۲۹
۴	باری ئابووری ئەندامانی توژیڤینهوهکه روون دهکاتهوه	۲۹
۵	باری خیزانی ئەندامانی توژیڤینهوهکه روون دهکاتهوه	۳۰
۶	ئایا زانیاریت ههیه لهسەر یاسای ولاتی خۆت	۳۰
۷	پیت وایه که یاسا توانای ههیه له کهم کردنهوی تاوانهکان	۳۱
۸	ئایا تاوانباران له ریگهی یاساوه به سزای خۆی دهگات	۳۱
۹	ئایا یاسا لیکولینهوه له تاوانی تاوانباران دهکات	۳۲
۱۰	ئایا تاکهکانی نیو کۆمه‌لگا پابه‌ندن به یاساکان	۳۲
۱۱	ئایا تاکهکان دمتوانن پشتی به یاسا ببهستن له چاره‌سەرکردنی کیشهکانیان	۳۳
۱۲	ئایا یاسا توانیویهتی وا له تاوانباران بکات که تاوه‌نه‌کانیان دووباره نه‌کهنهوه	۳۳
۱۳	پیت وایه که یاسا یه‌کسانه له دیاریکردنی تاوانهکان	۳۴
۱۴	پیت وایه که یاسا جیاوازی دهکات له نیوان تاوانباراندا	۳۴
۱۵	ئایا یاسا جیاوازی له تاوانی ئافرمت و پیاوان دهکات	۳۵
۱۶	ئایا یاسا لیکولینهوه له تاوانی مندالانیش دهکات	۳۵
۱۷	پیت وایه که یاسا له کاتی خۆیدا کهیسی تاوانهکه کوتای پیدینیت	۳۶
۱۸	پیت وایه که زیاتر ئافرمتان زیاتر هانا بو یاسا ده‌بهن	۳۶
۱۹	پیت وایه که یاسا بو کهسانی دهسه‌لانتدار و بی دهسه‌لات وهکو یه‌که	۳۷
۲۰	پیت وایه که تاوانباره‌کان نهو کهسانه‌ن که نه‌خوینده‌وارن	۳۷
۲۱	ئایا یاسا ده‌چپته نیو کیشه خیل و عه‌شایره‌کانی کۆمه‌لگا	۳۸
۲۲	ئایا رازی له‌سەر جووری سزاییه‌کان بو تاوانباران	۳۸
۲۳	ئایا سزاییه‌کان به گویره‌ی تاوانه‌کانه	۳۸

پیشه‌کی

یاسا پره له ریزگرتن له پاراستنی مافه‌کانی هزاران کهسی سهر زهوی و مسوگرکردنی نازادییه‌کان که تئیدا به بزوتنهر دادهنریت بنه‌مای ماف و نازادیی ده‌وروبهریان به په‌رده‌ی پاراستن به شیوه‌یه‌ک ماف و نهرکه‌کانی ههر نهنده‌میکه کۆمه‌لگا دیاری ده‌کات و سزای سه‌پاندووه بۆ نه‌وانه‌ی پینشیلی بره‌گه‌کانی ده‌کهن و له یه‌کیکی دیکه‌شه‌وه که نازادی هزاران کهسی سهر زهوی و کۆنترۆل دیاری ده‌کات به شیوه‌یه‌ک که له‌گه‌ل بوونی به‌رژوه‌ندی نه‌وانی تردا گونجاو بئیت سهر‌مرای گرنگی رۆلی یاسا له ژبانی کۆمه‌لایه‌تیدا، له‌م روویه‌وه رۆلی سهر‌ومری یاسا وه‌ک ده‌سته‌به‌ریک که له لایهن و ناراسته‌ی جیا‌وازه‌وه کار ده‌کات به‌ده‌رده‌خه‌ین له لایه‌که‌وه پاراستنی مافه‌کانی دانیش‌توان که پاراستنی مافه‌کانی گه‌ل پینکه‌ده‌هیننیت و له لایه‌کی تره‌وه سهر‌ومری یاسا مسوگره‌ی کاره‌کانی ده‌ولت و ده‌سه‌لاته جینه‌جیکاره‌کان ده‌کات به‌پیتی نه‌وه‌ی که له ده‌ستوورییه‌کان و یاسا ئاساییه‌کانی ریک‌خستنی هه‌زاران کاروباری دانیش‌توان دیاری ده‌کات.

ته‌ومره‌ی یه‌که‌م : تایه‌ت به لایه‌نی تیوری توژی‌ینه‌وه‌که‌یه که بریتیه‌ی له سی به‌شی سهر‌ه‌کی به‌شی یه‌که‌م له دوو باس پینکه‌دئیت له باسی یه‌که‌مدا که ره‌ه‌نده‌کانی توژی‌ینه‌وه‌که‌یه له (گرفت و گرنگی و نامانج) ی توژی‌ینه‌وه‌که له خو ده‌گریت وه باسی دووم پیناسه‌کردنی چه‌مه‌که‌گانه که نه‌مانیش (یاسا و تاوان و سهر‌ومری یاسا) یه وه به‌شی دووم توژی‌ینه‌وه‌کانی پینشو له خو ده‌گریت که نه‌ویش دوو باسه باسی یه‌که‌م توژی‌ینه‌وه کوردیه‌کان و به‌شی دووم توژی‌ینه‌وه بیانیه‌کان وه به‌شی سنیهم باس له رۆلی یاسا له که‌م کردنه‌وه‌ی تاوان ده‌کات باسی یه‌که‌م (یاسا) و باسی دووم (نه‌وه‌دقانه‌ی که سهر‌ومری یاسای له‌سهر بنیادنراوه) و باسی سنیهم (شه‌رعیه‌تی حوکمی یاسای) و باسی چوارهم (دادپه‌روه‌دی یاسا) و (رۆلی یاسا له که‌م کردنه‌وه‌ی تاوان)

ته‌ومره‌ی دووم : ته‌ومره‌ی دووم لایه‌نی مه‌یدانی توژی‌ینه‌وه‌که‌یه روه‌ن ده‌کاته‌وه به‌شی چوارهم دئیت که نه‌ویش چوارچه‌وه‌ی کاراییه مه‌یدانییه‌کانی توژی‌ینه‌وه‌که‌یه به‌لام له به‌شی پینجه‌م دا پیکه‌اته‌ی خسته‌ته روه‌و شیکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کان ههرچی له کۆتایی به‌ش تایه‌ته به نه‌نجام و ده‌ره‌نجام و پینشیار و راسپاره‌کانی توژی‌ینه‌وه‌که وه لیستی سهر‌چاوه‌کان و پاشکۆ

تەوھرى يەكەم، لايەنى تيۆرى تويژينهوهكه

بەشى يەكەم: رەھەندەكانى تويژينهوهكه و ديارىكردى چەمكەكان

باسى يەكەم: رەھەندەكانى تويژينهوه

يەكەم : گرفتى تويژينهوه

دووھم : گرنكى تويژينهوه

سېيھم : نامانجى تويژينهوه

باسی یه کهم: ره هه نده کانی تو یژینه وه

یه کهم : گرفت ی تو یژینه وه

ئه گهر سهروه ری یاسا به فاکتهری سه ره کی داده نریت بو پاراستنی مافی تاکه کان و دسته بهر کردنی ناز ادیبه کانیان، ئهوا ئه و پر سیاره ی که بو لیکۆلینه وه له م بوارددا سه ره هله دات ئه وه یه: چون رۆلی سهروه ری یاسا له که مکردنه وه یان ریگری کردن له تاوان سه ره هله دات؟ ئایا ته نه ا دهر کردنی یاسا کان له لایهن ده سه لاتی یاسا دانانه وه به مانای بوونی سهروه ری یاسا دیت، یان مه سه له که پئویستی به وه یه که سینک ده قی یاسا پیشکه وتوو ه کان جیبه جی بکات بو ئه وه ی ئیمه له گه ل ئه و سهروه رییه ی که باسی لئوه ده کریت رووبه روو ببینه وه؟ ئه مه یه که ده بیته جی سه رنجی تو یژینه وه که مان

دووهم : گرنگی تو یژینه وه

لیکۆلینه وه له سه ر رۆلی سهروه ری یاسا له که مکردنه وه ی تاواندا به یه کی که له ته مه ره گرنگه کانی بواری تو یژینه وه ی یاسایی و کۆمه لایه تی داده نریت: به له بهر چاو گرنتی رۆلی له تیشک خستنه سه ر گرنگی ئه و دامه زراوانه ی که کار بو گه یشتن به ئامانجه کانی یاسا ده کهن، کاری مه یدانی هه یبو وه ببیته ده سته کوه تیک له بهر امبه ر په ره پیدانی دیدیکی گشتگیر به ئامانجی به هیز کردنی ئاسایش و چاندنی متمانه ی کۆمه لگا به یاسا و جیبه جی کردنی ئامانجه کانی له ژیر رۆشنایی سه ره هله دانی فۆرمی نوئ و شیوازی نوئی ئه نجامدانی تاوان.

سپیه م : ئامانجی تو یژینه وه

۱. ئایا سهروه ری یاسا رۆلی هه یه له که م کردنه وه ی تاوان؟
۲. ئایا سهروه ری یاسا تا چند ریگری له تاوان ده کات؟
۴. ئایا یاسا هوکاریکه بو که مکردنه وه ی تاوان؟

باسی دووهم : دیاریکردنی چه مکه کان

یه کهم : یاسا

دووهم : تاوان

سییه م : سهروه ری یاسا

باسی دووهم: دیاریکردنی چهمکهکان

ياسا : زانستیکی مروی سهر بهخویه که پاراستنی مافهکان و ریکخستنی پابهنبوونهکان و ریکخستن و چاودیریکردنی پهپوهندییهکان له کۆمهڵگادا مسۆگەر دهکات. جهستهیهکی ریزمانییه و سهر به دهولته، گشتی و کاریگهره. (نجا، ۱۹۹۰: ۸)

ياسا : کۆمهڵیک ریسای گشتی که رهفتاری تاکهکانی کۆمهڵگا ریکدهخات، که دهسهلاتی گشتی ناچاریان دهکات ریزی لئیگرن، لهگهڵ نهگهری بهکارهینانی هیز لهکاتی پئویستدا. (الصراف و حزبون، ۲۰۰۸: ۸)

ياسا : ئهو کۆمهله ریساییهی که رهفتاری تاکهکان له کۆمهڵگادا بهرپوهدهبهن یان ریکدهخهن، و که تاکهکان ناچارن پهپوهوی لئیگهن، به زور له کاتی پئویستدا. (الفار، ۱۹۹۳: ۱۰)

پیناسه‌ی کارایی بۆ چهمی یاسا : یاسا بریتیه له کۆمهله ریسایهک که بۆ ریکخستنی پهپوهندیه کۆمه‌لایهتیهکان له نیوان کهسهکان دانراون و سزایه‌کیشی لهگه‌لدايه بۆ ئهو کهسانه‌ی که سهرپێچی دهکهن.

تاوان : به‌شێوهیهکی گشتی تاوان بریتیه له ههر کرداریکی قهده‌غه‌کراو که به ئه‌نجامدانی سزایه‌ک بوونی هه‌بیت، به‌جۆریک ئهم کرداره له دهره‌وه‌ی بنهماو پئوهر و رهفتاره باوه‌کانی نیو کۆمه‌لگا بیت ئهو کهسه‌ی که ئه‌نجامی ده‌دات سزا ده‌دریت. (الماغي، ۲۰۰۷: ۷)

تاوان : تاوان له لایه‌نی کۆمه‌لناسیه‌وه چهن‌دین پیناسه‌ی بۆ کراوه، له‌وانه (زانا دورکه‌هیم) پنیوايه تاوان بریتیه له ههر کرداریک که دژی به‌ها و بیروباوه‌ره‌کانی کۆمه‌لگا بیت. (فه‌می، ۲۰۱۲: ۲۷)

تاوان : زانا (ئه‌دلهر) پنی وایه که تاوان بریتیه له دهره‌نجامی مملاتی نیوان غه‌ریزه‌ی مرۆف و هه‌ستی کۆمه‌لایه‌تی، پنی وایه هه‌موو مرۆفیک نازاده ده‌نوائی یه‌کیک لهم دوو ژیانه هه‌لبژیریت: ژیانیکی کۆمه‌لایه‌تی هاوکارانه یان ژیانیکی خۆویستانه و به‌رژوه‌ندی خوازانه، ئه‌وه‌ی دوهمیان و له مرۆف ده‌کات ئاماده‌بیت بۆ ئه‌نجامدانی تاوان یان توش بوون به نه‌خوشی دهره‌وونی یان ئاره‌زوی زیاد له پنیوستی سنیکی. (رشوان، ۲۰۱۰: ۱۱)

پیناسه‌ی کارایی بۆ چه‌مکی تاوان : تاوان کرداریکه له‌بهرامبهر تاک یان کۆمه‌لگا یان ژینگه ئه‌نجامه‌دریټ، ئه‌و کهسه‌ی ئه‌و کرداره ئه‌نجامه‌دات به تاوانبار ده‌ناسریټ و سزای یاسایی یان کۆمه‌لایه‌تی.

سه‌روه‌ری یاسا : سه‌روه‌ری یاسا فه‌لسه‌فه‌یه‌کی سیاسیه که تییدا هه‌موو هاو‌لاتیان و دامه‌زراوه‌کانی کۆمه‌لگا، و‌لات، ویلايه‌ت، له‌ژیر کاریگه‌ری یه‌ک یاسادا ده‌بن، له‌ناویدا دامه‌زرینه‌رانی یاسا و سه‌رۆکه‌کانی مافی یه‌کسانبوون له‌بهرامبهر یاسادا، یان پارێزگاریکردنی یه‌کسان له‌لایه‌ن یاساوه وه‌ک ئه‌وه‌ی که زۆر جار به‌م شیوه‌یه دایده‌ریژن. ([/https://education.nationalgeographic.org/resource/rule-law](https://education.nationalgeographic.org/resource/rule-law))

پیناسه‌ی کارایی بۆ چه‌مکی سه‌روه‌ری یاسا : مه‌به‌ست له سه‌روه‌ری یاسا: بریتیه له‌وه‌ی که هه‌موو کهس و دامه‌زراوه و به‌خودی حکومه‌ت یان ده‌وله‌تیشه‌وه له‌ژیر موحاسبه‌ی یاسایه‌کاندا بن، وه ناییت هه‌چ کهسێک له سه‌روه‌ری یاساوه بیټ ته‌نانه‌ت پاشا و سه‌رۆکی هه‌لبژیردراوی وه‌لاتیشه‌.

بهشی دووهم: توڙينه وهكاني پيشوو

باسي يهكهم : توڙينه وهي كوردي

باسي دووهم : توڙينه وهي بياني

باسی یه کهم : توژیینه وهی کوردی

توژیینه وهی رزگار رسول عزیز (۲۰۱۵) به ناویشانی (په یوهندی پیشه به تاوان له کومه لگه ی کوردیدا)،

ئامانجی ئەم توژیینه وهی زانینی سروشتی تاوانه به پنی جۆری پیشه، ئاشنابوونه بهی هۆکارانه ی دهبنته هوی ئەنجامدانی تاوان لای پیشه کاران ههروه ها زانینی په یوهندی پیشه به تاوان.

لهم توژیینه وهی دا دوو میتۆدی سه رهکی به کارهاتوو ه ئهوانیش (میتۆدی رووپیوی کومه لایهتی و میتۆدی بهراوردکاری) بو وهلگرتنی نمونه (نمونه ی هه ره مهکی چینایهتی) به کارهاتوو ه و کومه لگای لیکولینه وهش له (۲۴۰) تاک پیک دیت ئهوانی به تۆمهتی ئەنجام دانی تاوان سزادراون نیستا له فه رمانگه کانی چاکسازی گه و رانی هه ریمی کوردستانن.

گرنگترین ئه و ئەنجامانه ی له له لیکۆلینه وه که دا پنی گه یشتوو ه ئه وه یه که سروشتی ئه و تاوانه ی پیشه وهران ئەنجامیان داوه ئه وه یه په یوه ندیه کی توند و تۆلی هه یه به جۆری ئه و پیشه ی تاک ئەنجام ده دات و پیشه که بیان یارمه تی دهر بوو له دیاریکردنی جۆری ئه و تاوانه ی ئەنجامی داوه. (عزیز، ۲۰۱۵)

باسی دووهم : توژیڙینهوهی بیانی

۱. توژیڙینهوهی فایز سلیمان محمد الجعافره (۲۰۲۲) به ناونیشانی (دور قانون منع الجرائم للحد من الجريمة وتحولاتها في ظل جائحة كورونا)

ئهم توژیڙینهوهیه ئامانجی دهستنیشانکردنی رۆلی یاسای نههیشتنی تاوان بوو له کهمکردنهوهی تاوان و گۆرانکارییهکانی له ژیر روشنایی پمتای کۆرۆنا له روانگهی ئهئدامانی فاکهلتی له زانکۆی موخته، نمونهی توژیڙینهوهکه پیکهاتیوو له (۲۹۴) ئهئدامی، و ریپازی شیکاری وهسفکهر پشتی پی بهسترا، به بهکارهینانی پرسیارنامهکه ئامرازیکه بو کۆکردنهوهی زانیاری. ئهئجامهکان دهریانخست که ئاستی جییهجیکردنی یاسای خۆپاراستن له تاوان له ژیر روشنایی پمتای کۆرۆنا، له روانگهی... ئهئدامانی فاکهلتی له زانکۆی موخته، مامناوند بوون. ههروهها ئهئجامهکان دهریانخست که رۆلێک ههیه بو یاسای نههیشتنی تاوان له ههموو بوارهکانیدا له کهمکردنهوهی تاوان و گۆرانکارییهکانی له ژیر روشنایی پمتای کۆرۆنادا.

به پشتبهبستن به ئهئجامی توژیڙینهوهکه، توژیڙهر پینشیری کرد که ئازادی تاکهکان و ئازادی رادهبرین لهبهرچاو بگیریت، ههروهها ئهو یاسایانهی که ئازادییهکان سنووردار دهکن بهکارنههینرین جگه له ههندیک حالتهی زۆر سنووردار. وه توژیڙینهوه لهسهه نمونهکانی تر ئهئجام بدن. (الجعافره، ۲۰۲۲)

۲. توژیڙینهوهی خلیفه ابراهیم عوده (۲۰۲۸) به ناونیشانی (دهسه لاتی یاسا و رۆلی له کهمکردنهوهی تاوان) لیکۆلینهوهی شیکاری .

ئامانجی توژیڙینهوهکه بریتیه له باشتزرکردنی سهلامهتی و چاندنی متمانهی کۆمه لگا به یاسا و جییه جیکردنی یاسا له رۆشنایی گومانی نوئی و ریگای نوئی بۆ ئه نجامدانی تاوان و پرسیاره که لیره دا ئه وهیه: چون دهسه لاتی یاسا له کهمکردنهوه یان ریگریکردن له تاوان دهرده کهوئیت؟ ته نهها دهرکردنی یاساکان له لایهن دهسه لاتی یاسادانان مانای بوونی سهروه ری یاسایه، یان فرمانه که پیویستی به کهسیکه بۆ جییه جیکردنی برکه گه کانی یاسا پیشکه وتوه کهان بۆ ئه وهی له بهردهم سهروه رییدا بییت؟ گرنگی توژیڙینهوه که باسی له وه کردوه که سه ره رای ئه وه ی رۆلی یاسای هه و له دامه زراندنی مافی تاکه کان و زامنکردنی له گه ل ئه وه شدا، سهروه ری یاسا به شیوه یه کی بهردهوام له بهدییه نانی پابه ندبوونی تاکه کهس به دامه زراوه کانی دهو له ت و فرمان و مه بهسته کان و به دهسته نانی پیشکه وتن و خوشگوزهرانی، له کاتی کدا به ئامرازیکی به نرخ داده نریت بۆ بهدییه نانی دادپهروه ری کۆمه لایه تی .

کۆمه لگای توژیڙینهوه که بریتیه له زانکۆی دیاله وه ئهم توژیڙینهوه یه فۆرمی راپرسی به کارهیناوه بۆ دهرخستنی وه لامه کان له ریگهی (۲۵) پرسیار سهبارت به بابه ته که توژیڙمه که بلاو کردونه ته وه له زانکۆی دیاله و نمونه ی توژیڙینهوه کهش بریتی بووه له ۶۰ قوتابی زانکۆ، توژیڙینهوه که میتۆدی جۆراپیه تی به کارهیناوه له کاتی کۆکردنه وه ی داتا و زانیاریه کان.

له کۆتایدا ئه نجامه کانی توژیڙینهوه که بریتیبوون له :

۱- سهروه ری یاسا واته : ملکه چیکردنی هه موو دامه زراوه گشتی و تاییه ته کان، دامه زراوه و قهواره کان، به دامه زراوه کانی دهو له ته وه، بۆ سهروه ری یاساکان که به شیوه یه کی گشتی دهرده کرین،

۲. یاسا بۆ هه مووان به یه کسانیی جییه جی ده کریت و له چوارچۆیه دهسه لاتی دادوه ری سه ره به خۆدا به ریوه ده بریت و له گه ل یاسا و ستاندارده کانداه اوسهنگه نیودهو له تی مافه کانی مرۆف. ته نهها یاسادانان یان دهرکردنی یاسا مانای ئه وه نییه که سهروه ری یاسا هیه به لکو مانای پیویسته. پیویسته میکانیزمه کان جییه جی بکرین بۆ ئه وهی له بهردهم ئه وه سهروه ریبه دا بن.

۳. جولاندنی سهروه ری یاسا گرنگه بۆ به هیزکردنی متمانه ی هاو لاتیان به دهو له ت، کویری وه ک ئامرازیک به مه بهستی جییه جیکردنی یاسا به شیوه یه کی دادپهروه رانه و بی جیاوازی له نیوان هه زاران که سدا. (Uday, ۲۰۱۸).

به‌شبی سببیم : رولی یاسا له کهم کردنه‌وهی تاوان

__ یاسا

__ ئەو ده‌قانه‌ی که سه‌روه‌ری یاسا له‌سه‌ری بنیادنرایه

__ شه‌رعیه‌تی حو‌کمی یاسایی

__ دادپه‌روه‌ری یاسای

__ رولی یاسا له کهم‌کردنه‌وهی دیارده‌ی تاوان

__ یاسا :

یاسا دیاردهیهکی کۆمه‌لایه‌تی کۆنه له‌گه‌ل بونی مرو‌فایه‌تی بونی هه‌یه تا ئه‌مروش به‌رده‌وامه. زانایان ده‌باره‌ی میژووی یاسا به‌شیکیان پێیان وایه که ئه‌م ریگری و چه‌قه‌ستویی یاسا توشی بوه له سه‌ره‌تاکانیدا بۆ کاریگری نه‌ریت و فشاری ئه‌فسانه و بت په‌رستی ده‌گه‌رێته‌وه. که هه‌لواسراو بوه پێیه‌وه به‌شیکیتیر پێیانوایه که هۆکاری پێشنه‌کهوتن و چه‌قه‌ستویی بۆ بنه‌مای ئاینی کۆمه‌لگه سه‌ره‌تایه‌کان ده‌گه‌رێته‌وه که نه‌ریته سه‌ره‌تایه‌کان لێوه‌رگرت، به‌هێزه‌وه له خودی تاکه‌کان جیگیر بوو به شیوه‌یه‌ک که له چوارچێوه‌یه‌کی دیاریکراو ده‌خولایه‌وه بۆیه به‌پێی پێویستی کۆمه‌لگه و گۆرانی کۆمه‌لایه‌تی و ره‌وشی نوێ گه‌شه‌ی نه‌کرد.

له هه‌ردوو بارودوخه‌که‌دا ریگری له دانانی بنه‌ماکانی یاسا له قوناغیکی زوودا هه‌بو، یاسا پێویسته‌یه‌کی گرنگه بۆ به‌ریوه‌بردن و به‌رده‌وامی ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تی،^(۱) له‌گه‌ل تێپه‌رینی کات و سه‌رده‌م و گه‌شه‌ی هزری مرو‌ف و دا‌هینانه جیا‌وازه‌کان و گۆرانی کۆمه‌لایه‌تی، ئه‌ویش گۆرانکاری به‌سه‌ردا هاتووه و پێشکه‌وتوه و له‌م چه‌ق به‌ستویه رزگاری بوه و به‌ره‌و پێشه‌وه هه‌نگاوی ناوه، که بۆته هۆی نوسینه‌وه و دارشتنی بنه‌ماکانی، له‌ژێر کاریگری و بزاو‌تی کۆمه‌لگه‌و پێویستی‌یون به یاسا خۆی له سیسته‌میک له سیسته‌مه گرنگه‌کانی کۆمه‌لگا جیگیر کرده، بۆته سه‌رچاو‌یه‌ک بۆ ریکخستن و کۆنتروله‌کردنی بواره جیا‌وازه‌کانی کۆمه‌لگه و ره‌فتاره‌کانی مرو‌ف و به‌شیک له کولتور و په‌یوه‌ندیه‌کی توند و تولى له‌گه‌ل توخمه جیا‌وازه‌کانی تری کولتوردا هه‌یه.

یاسا پێویسته‌یه‌که نکولی له ناکریت زانایان له هه‌مبهر پێویستی بونی یاسادا به‌سه‌ر دوو جه‌مسهر دا‌به‌ش بوون: یه‌که‌م به‌شیکیان پێیان وایه که مرو‌ف به سروشتی خوی خوویسته و هه‌زی شه‌رانگیزی هه‌یه، بۆ کۆنتروله کردنی ئه‌م هه‌زه یاسا پێویسته‌یه‌که بۆ کۆنتروله کردن و پێشکه‌وتن، هه‌روه‌ک (ئه‌فلاتون) له کتییی سیاسی ده‌لی (یاسا به شیوه‌یه‌کی گشتی هیزیکێ دروستکاری شارستانییه که مرو‌ف به‌بێ ئه‌و ئینجا خه‌سله‌ته‌که‌ی هه‌ر چون بێت مه‌ترسیدارتره له ئاژمه‌له درنده‌کان). دووه‌م به‌شیکێ دیکه‌ی زانایان پێیان وایه که مرو‌ف به

سروشتی خوی چاکهکاره به لام له ئەنجامی ئەم هەلانی توشی دەبیت و ئەو ئارەزوو و لاوازیه که له ناخیدا بۆ خوویستی ههیهتی سروشتی راستیه رهنهکهی مرۆفی شیواندوه، هەر لهبەر ئەمه یاسا پئویستیه که بۆ کۆنترولکردنی ئەم خوویستیه، بویه له هەردوو بارودوخدا یاسا پئویستیه که بۆ کۆنترولکردنی رهفتاری تاکهکان له پیناو پاراستنی ناشتی و سهقامگیری پیکهوه ژیان.^(۲)

ههروهها ئەو کۆمه‌لگایانهی له قوناغیکی پیشکەوتوی سیاسی و ئابووری و کۆمه‌لایهتیدان که خویان له دهوله‌ندا ده‌بیننه‌وه. یاساکانیان به شیوازی نوێ دارێژراون دام و ده‌زگای جێبه‌جێکردنی دادپه‌روهرانهی یاسایان ههیه له نیو کۆمه‌لگه له به‌دهیه‌ینانی دادپه‌روهری و کۆنترولی رهفتاری لادان و تاوان و پاراستنی ناشتی سهقامگیری. ههروهها له قوناغی بونی دهوله‌ندا یاسا پشتگیری ده‌سه‌لات و هیزی سه‌پینه‌ر و جێبه‌جێکردنی ههیه.^(۳)

-
- ۱- (ادم و هيب النداوی و هاشم حافظ، ۱۹۸۹، تاريخ القانون، العاتک للنشر، قاهرة، ص ۵۱-۵۲)
 - ۲- (جورج سباين، ۱۹۶۳، تطور الفكر السياسي، الجزء الاول، ترجمة: حسن جلال العروسي، دار المعارف، القاهرة، ص ۹۳)
 - ۳- (اميل دوركايم، ۱۹۸۲، في التقسيم العمل الاجتماعي، ترجمة: حافظ الجمالي، اللجنة اللبنانية لترجمة الروائع، بيروت)

__ نەو دەقانهی که سهروه‌ری یاسا له سه‌ریان بنیات نراوه

له پێداچوونەوه و شیکردنەوهی پێناسەیی سهروه‌ری یاساوه، ئاماژە بەوه دهکریت که له سه‌ر بنه‌مای یاسایه‌کی دیاریکراو خۆی نییه، به‌ئێکۆ له سه‌ر کۆمه‌ڵیک یاسای بنه‌ره‌تی و ته‌واو کهری گشتگیره. به‌م شێوه‌یه: دهستور، یاسای ئاسایی، یاسای لاوه‌کی، رێسا و رێنماییه‌کان له‌خۆده‌گریت؛ ئیمه به‌م شێوه‌یه ورده‌کاریه‌کانی ده‌خه‌ینه‌روو:

یه‌که‌م: دهستور:

له‌م چوار چێوه‌یه‌دا مه‌به‌ست له دهستوره یاسای بنه‌ره‌تی ده‌ولت بیت که به‌رزترین پله‌ی له پله‌به‌ندی یاسادانانی بنه‌کی یاساییدا داگیر ده‌کات. یاسادانان که پله له دهستور نزمتره، ده‌بیت ریز له‌و رێسای یاسایه‌ بگرتیت که له خۆی به‌رزتره، بۆ ئه‌وه‌ی له‌ فۆرم و جه‌وه‌هریدا له‌گه‌ڵیدا بگونجیت، ئه‌گه‌ر ئه‌م یاسایه‌ پێشیلی ئه‌و یاسایه‌ بکات که قسه‌ی له سه‌ر ده‌کریت، ئه‌وا به‌ نادهستوری داده‌نریت.

له ژیر رۆشنایی سه‌روه‌ری یاسا، دهستور ئه‌و به‌ردی بناغه‌یه پێکه‌هێنیت که له رێگه‌یه‌وه بنه‌ما سه‌ره‌کیه‌کانی ئیداره‌ی ده‌ولت روون ده‌بنه‌وه و له دارمان ده‌پاریزرین، له‌م به‌لگه‌نامه‌یه‌دا ئه‌و بناغه‌نی ده‌ولت له سه‌ری بنیات نراوه و ئه‌و رێکارانه‌ی که له رێگه‌یه‌وه یاساکان ده‌رده‌چن، ده‌رده‌چن و جێبه‌جێ ده‌کرین له رێگه‌ی به‌یاننامه‌یه‌کی ئه‌و ده‌زگایه‌ی که دروستیان ده‌کات و هێله‌ بنه‌ره‌تییه‌کان روون ده‌کرینه‌وه. که ره‌نگه‌ پێشیل نه‌کرین، وه‌ک مافه‌کانی مرۆف، بۆ نمونه، و په‌یماننامه نیوده‌ولته‌تییه‌کان.^(۱)

۱. س‌بع‌د: نبیل ابراهیم، ۲۰۱۶، مدخل الی قانون (نظرية قانون)، دار الجامعة جدیدة، الاسکندریة، ص ۱۰۱.

دووم: ياسادانانی ئاسایی :

ياسادانانی ئاسایی لهم بوار هدا مههست لئی کۆمهڵێک رێسای ياساییه که دهسهلاتی ياسادانان بهپێی دهسهلاتی ياسایی خۆی که له دهستوردا هاتوو دهريدهخات، ئهم جۆره ياسادانانه پلهیهکی نێوان دهستور و ياسای لاوهکی پێکدههێنیت، بهجۆرێک که پێويستی به ياسادانانی کهمتر ههيه له پلهدا لهم ياسايه بۆ ئهوهی له فورم و جهوههریدا لهگهڵیدا بگونجیت، ئهگهر نا ئهگهر ياساکه به ههچ شيوهیهک لهگهڵ ياسای ئاساییدا نهگونجیت، ئهوا ههڵدههوشیتوه چونکه به ياسا دادهنریت به پێشیلکردنی ئهو ياسايه ياساییه که له خۆی بهرزتره له پلهبهندی ياسادانادا.

له ژێر روشنایی سهروهری ياسادا، ياسادانانی ئاسایی ئهو بهلگهنامهیه پێکدههێنیت که دهولت و کاروباری تاکهکان بههۆیهوه بهرپوهدهبرین، پهيوهندیبیان لهگهڵ يهکتر و پهيوهندیبیان لهگهڵ دامهزرارهکانی دهولتدا، و بههۆیهوه ماف و ئهرکهکانی تاکهکان روون دهکړیتوه، و کردوه تاوانکارییه ياساییهکان و سزاکانیان روون دهکړینهوه. نمونهی ياسای ئاسایی که لهلایهن دهسهلاتی ياسادانان له عێراق دهچوه: ياسای مولک و مالی ژماره (۱۱۱)ی سالی (۱۹۶۹)، ياسای دژه تيرۆر ژماره (۱۳)ی سالی (۲۰۰۵)، و ياسای دیسپلینی فهرمانبهرازی دهولت و کهرتی گشتی ژماره (۱۴) له (۱۹۹۱).^(۱)

۱. الفتلاوي: سهيل حسين، ۲۰۰۹، المدخل لدراسة علم القانون، مكتبة الذاكرة، بغداد، ص ۶۹.

سێیەم: یاسای لاوهکی (رێسا و رێنماییەکان):

لەم رووهوه یاسای لاوهکی مەبەست لێی کۆمەڵێک رێسای یاساییە که لەلایەن دەسه‌لاتی جێبه‌جێکردنەوه دەرده‌چێت لەسەر بنه‌مای ئەو دەسه‌لاتەهی که به‌پێی دەستور پێی دراوه، ئەم جۆره یاسادانانه نزمترین پله له پله‌بەندی په‌یره‌وی یاساییدا پێکده‌هێنیت، به‌جۆرێک که کاتیکی دەرچووه، یاسای ئاسایی و دەستور دەبێت له فورم و جه‌وه‌ه‌ریدا رێزیان لێ بگیریت. ئەم جۆره یاسایه رێسا و رێنمایی و رێسای ناوخوای له‌خۆده‌گریت. له ژێر روشنایی سه‌روه‌ری یاسادا، یاسای یارمه‌تیدەر توخمێکی جه‌وه‌ری پێکده‌هێنیت له روونکردنەوه‌ی ورده‌کاری و ورده‌کارییه‌کانی په‌یوه‌ست به جێبه‌جێکردنی یاسای ئاسایی به خستنه‌رووی میکانیزمه‌کانی پێویست بۆ ئەم جێبه‌جێکردنە به شێوه‌یه‌کی پراکتیکی. نمونه‌ی ئەم‌ه‌ش ئەو رێنماییه‌یه که وه‌زاره‌تی ناوخوای عێراق سه‌باره‌ت به هه‌لگرتنی چه‌ک له‌لایەن هاوڵاتیانه‌وه دەرچووه به پشتبه‌ستن به یاسای چه‌ک ژماره (١٣)ی ساڵی ١٩٩٢. به پشتبه‌ستن به‌و رێنماییانه ده‌بێت ده‌ستی به‌سه‌ر هه‌موو چه‌کیکی بی مؤه‌تدا بگیریت، بۆ ئەوه‌ی زیندانیکردنی... چه‌ک بۆ کۆمه‌ڵه‌یه‌کی بچووکی تاکه‌کان. وه رێگریکردن له هه‌ر تیکچوونێک یان پێشێلکردنی ئاسایش که به‌هۆی بلاو بوونه‌وه‌ی به‌رده‌وامی چه‌که‌کانه‌وه رووبدات.

١- (عبدالباقي البكري-زهير البشير ، ٢٠١٢ ، المدخل لدراسة القانون، مكتبة السنهوري، بغداد، ص ٧١)

ـ شەرعىيەتى ھۆكۈمى ياسايسى :

شەرعىيەت، لە رووى ياسايبەھە، واتە رېزگرتن لە رېيساى ياسايبى خوار ھوہ بو رېيساى ياسايبى بالآ، و پېشئيل نەکردنى لە فۆرم و جەھەھەرىدا.

كەواتە شەرعىيەت واتە يەكسانبوونى ياسا و رېيسا و رېنمايبەھەكانى دەسەلاتى ياسادانان لەگەل سەر ھەرى ياساى بالآ لە دەولەتدا كە ئەو دەستوور ھەھە كە خەلك بە دەنگدان لەسەرى بە رەزامەندى قبوئليان كرد. بە ماناى پېچەوانە، ھەر ناتەبابييبەھەك لەگەل ئەو ھى لە سەر ھوہ باس كرا، شەرعىيەت لە رېيساى ياسايبى لادەھات.

پەيوەندى شەرعىيەت بە سەر ھەرى ياسا ھەھەك پايەھەھەك كە لەسەرى بئيات نراوہ لە رېگەھى پئويستى ھاوناھەنگى ياسا و رېيسا و رېنمايبەھە ناسايبەھەكان لەگەل ئيرادەھى كۆمەلگا لە رېگەھى گونجانيان لەگەل رېيساكانى ياساى دەستوورى تيشك دەخرتە سەر. ئەگەر كۆمەلگا باو ھەرى نەبئيت لە شەرعىيەتى رېيساى ياسايبىدا، پابەند نيبە پئيبەھە، ئەمەش لە كۆتاييدا كار يگەرى لەسەر سەھامگير بيبەھەھى و رەوايەتى ھۆكەھەھى بەسەر تاكەكاندا دەبئيت.

١. حميد حنون خالد، ٢٠١٥، مبادئ القانون الدستوري وتطور النظام السياسي في العراق، مكتبة السنهوري، بغداد، ص ١٤٨-١٤٩

__ دادپهروهری یاسایی :

دادپهروهری، به مانا تاییهتهکهی، واته فزیهتیکی تاییهته که سوود به هموو مرقئیک دهگهیهنیت که مافی خوی یان نهوهی شایهنیتهی پی بدریت، له ریگهی یهکسانی نیوان تاکهکان و جیاکاری نهکردن له نیوانیاندا.(حسن، ۲۰۰۰: ۱۳۷)

کهواته دادپهروهری واته: تا نهو کاتهی یاسادانه دهیهویت له باز نهی کاملبوون نریک بیتهوه لهو یاسایانهی که دایدهریژیت، دهبیت پابهند بیت به ریساکانی دادپهروهری و پیشنیلیان نهکات، نهگینا یاسادانه نادادپهروهره نهگهر یهکسانی لهبهرچاو نهگریت و دادپهروهری له یاسا یاساییهکانیدا لهکاتی قسهکردن لهگهل نهندامانی کومهلگادا.(البکری، ۲۰۱۲: ۷۱)

پهیهوندی دادپهروهری به سهروهری یاساوه وهک پاییههک تیشک دهخریته سه که لهسهری بنیات دهنریت له ریگهی پیویستی رهچاوکردنی یهکسانی نیوان نهندامانی کومهلگا له کاتی دهرکردنی حوکمی یاسایی و جیاوازی نهکردن له نیوانیاندا لهسهر بنهمای رهگهر، رهنگ، نهتهوه، باوهر و هتد.. نهگهر کومهلگا باوهری به دادپهروهری حوکمی یاسایی نهبیت، پابهند نابیت پنیهوه، نهمهش دهبیته هوی... بو چهقبهستنی و جیهجینهکردنی حوکمهکهی.^(۱)

۱- (احمد ابراهیم حسن، ۲۰۰۰، غایة القانون-دراسة في فلسفة القانون، الدار الجامعية، مصر، ص ۱۳۷)

__ رولى ياسا له كه مكر دنه وهى ديار دهى تاوان :

بهه پښهه سهر وهى ياسا بهه مانايهه كه هه موو كه سانهى ناو سنوره نيشتمانپهه كانهى دهو له تهى سرو شتهى و نه خلاقى بهه بهه جياوازى له نيوانياندا ملكه چى ياسان، نهو پرسيارهه كه لهه رو وهه دښته نار او ه نه وهه: چو ن نهو سهر وهه پښهه كه باسى لئوه ده كر ښت كار يگه رى له سهر تاوان و سنووردار كرنهى تاوان هه هه؟

تاوان، بهه پښته ستن بهه شتانهه له بر گهه (٤) ه ماددهه (١٩) ه ياساى سزادانهه عيراقى ژماره (١١١) ه سالى (١٩٩٦) دا هاتوهه، واته هه موو رهفتاريك كه بهه ياسا تاوانبار كراوهه، جا نه رښه بښت يان نابيهه شيوه هه كه نه رښه، وهك واز هښان يان خو به دور گرتن؛ كه واته تاوانه كه رهفتارى مرو هه كه پښهه نه وهه ياسا قهده هه ده كات.

لهه پروانگه هه لايه نه كانهه په ه ونه نهى نيوان سهر وهى ياسا و تاوان دهر ده كه ون، دوو زارا ون، يه كه كيان دژايه ته نه وهى ترهه، سهر وهى ياسا ماناي نه وهه جگه لهه سهر وهى ياسا هه چ ياسا هه ك جښه جښه نايهه و نه هه هه موو كه سيك ده گر ښته وه بهه جياوازى. سه بار مه بهه تاوانه ه بهه واته پښهه كرنهى بر گه كانهى ياسا بهه رهفتاريك نه رښه يان نه رښه، بو هه كار يكي ناياسايهه؛ بو هه رو له سهر وهى لهه بو ار هه بهه سنووردار كرنهى تاوانه كان دهر ده كه وښت بهه رښه كرنهى لهه هه موو نهو فورمانهه كه تهه دا دهر ده كه وښت بهه ملكه چ كرنهى هه موو كه سيك بو سهر وهى ياسا.

بو نه وهى نه وهى لهه سهر وهه باس مان كرنه، و بهه له بهه چاو گرتنه چهندين جو رى تاوان، نه هه له بهه شى يه كه مه دا باس لهه رو له سهر وهى ياسا ده كه هښ لهه كه مكر دنه وهى تاوانه ده ستر ښه كرنه سهر كه سه كان، و رو له نه ه ياسايه لهه كه مكر دنه وهى تاوانه بهه تهه لان لهه چوار چيوه هه فه مانگه هه گشتهه لهه باسى دا هاتوو. (١)

١- (شريف احمد الطباخ، ٢٠١٢، اثر الفساد الحكومى فى انتشار الجريمة، دار الفكر الجامعي، الاسكندرية، ص ٦٨-٦٩)

رۆلی سهر وهری یاسا له كه مكر دنه وهی ئه و تاوانه ی كه باسی لئوه دهكریت، تیشك دهخریته سهر ئه وهی كه تاوانبار و قوربانی یان خیزانه كه ی پهنا بۆ یاسا ده بن به شیوه یه كه كه قوربانی یان خیزانه كه ی به زه بری یاسا مافه كانیان به ده ست بهین، له ریگه ی جیه جیه كرنی... بره گه كانی یاسا و سه پاندنی سزا به سهر تاوانبار كه دا بۆ به ده ستهینانی ریگریه كه ی تایهت بۆی، و ریگریه كه ی گشتی بۆ هه موو كه سیک كه به نیاز ه به هه مان شیوه به رده وام بیته.

ئه گینا هه ر شكستهینانیک له جیه جیه كرنی سهر وهری یاسا، له وانیه بیته هۆی ئه وهی لایه نه كان - به تایهت ئه وانیه زیانیان به ركه وتوه - په نا بۆ شیواز و ئامراز ی دیکه به بن بۆ به ده ستهینانی مافه كانیان، وهك په نابردن بۆ هۆز مه كان یان گروهه چه كدار مه كان، ئه مهش ده بیته هۆی زالبوونی سیاسه تی توندوتیژی و ئاژاوه له سهر حیسابی سهر وهری یاسا، و به مجوره ده بیته هۆی زیانگه یاندن به به هاكانی هاوولاتیبوون و ده ولته ی مه دهنی.

دووه م: رۆلی سهر وهری یاسا له كه مكر دنه وهی تاوانی پانه ری تیروریستی:

مه به ست له تاوانی تیروریستی ئه وهیه: هه موو كرده وهیه كه تاوانكاری كه له لایه ن تاكیک یان گروهی ریكخراومه ئه نجام ده ریت كه تاكیک، كۆمه لیک كه س، گروه، یان دامه زراوه ی فه رمی یان نافه رمی ده كاته ئامانج، یان زیان به مولك و مالی گشتی یان تایهت به ئامانجه كه ده گه یه نیت له تیکدانی دۆخی ئه منی، سه قامگیری، یان یه كیتی نیشتمانی.

هینانه ناوه وهی تیروور و ترس و ترس و دلهر اوکی له نئو خه لكدا یان دروست كرنی ئاژاوه بۆ گه یشتن به ئامانجه تیروریسته كان.

تاوانی هیرشكر دنه سهر خه لك به مه به ستی تیروریستی، ئامانجی هیرشكر دنه سهر خه لكه به ئامانجی دروستكر دنی تیروور و نارحه ته ی له پیناو دروستكر دنی پشیوی و گه یشتن به ئامانجی تیروریستی، وهك كوشتن، بۆ نمونه هه ره شه كرن، رفاندن، یان سنووردار كرنی ئازادی تاكه كان له به رامبه ردا به ره پاره یه ك، و هه موو جو ره كانی تری هیرشكر دنه سهر ئه و كه سانه ی كه مه به ستی تیروریستی یان هه یه.

رۆلی ده ولته ی یاسا له كه مكر دنه وهی ئه و تاوانه ی كه باسی لئوه دهكریت، تیشك دهخریته سهر ئه وهی كه كارا كرنی رۆلی ئه م ریسا یه به واتای پیشكه شكر دنی هه ر كه سیک كه ده ستكاری ئاسایشی ده ولته بكات،

١_ القاضي: محمد محمد مصباح، ٢٠١٤، قانون العقوبات، قسم العام، منشورات الحلبي الحقوقية، بيروت، ص ٤٣)

بۆ دەولەتی یاسا و جێبەجێکردنی برگەکانی لە دژی ئەو لە ڕێگەی دادگاییکردنی خێرا و دادپەروەرانه که بریارەکانیان لەسەر بنەمای ئەو یاسایانە دادەنێن که لەگەڵ پەیماننامە نیو دەولەتییهکان یەكدهگر نهوه وه بنهماکانی مافی مرۆف.

هەر وەها تاوانیکی تر که یاسا ڕۆلی هەیه له کهمکردنەوی ئەو یشتاوانی بەرتیل بەو مانایهیه که فەرمانبەرێک یان کەسێک که به خزمەتییکی گشتیهوه تۆمەتبار کراوه، دەسەڵاتی خۆی بۆ ئەنجامدانی کاریکی دیاریکراو، خۆبۆاردن له ئەنجامدانی، یان داوینکردنی شتیک که دهکهوتیه چوار چپوهی کار کهیهوه دهگۆریتهوه. ئەم تاوانه پێویستی به بوونی دوو کەس هەیه: یەكهم: فەرمانبەرێک که دەسەڵاتی خۆی له بەرامبەر دیاری، سوود، قازانج، یان بەلێنی شتیک به خۆی یان کەسانی تر دهگۆریتهوه و پێی دهوتریت بەرتیلخۆر و دوومیان: خاوهنی بەرژموندیهک که دهیهوێت بەدیبهێنیت، و پێی دهوتریت بەرتیلدر.

ڕۆلی سەرۆهری یاسا له کهمکردنەوی ئەو تاوانهیه که باسی لێوه دهکرت، تیشک دهخریته سەر ئەوهی که کارکردنی ڕۆلی ئەم ڕیسایه بهو مانایهیه که هەر فەرمانبەرێک یان کەسێک که به خزمەتییکی گشتیهوه ڕاسپێردراوه و کردەوهیهکی بەرتیل (بەرتیلدر) ئەنجام بدات، ملکهچی دهبیت سەرۆهری یاسا، بهی گۆیدانه گرنگی کارهکهی، ئەو پۆستهی که ههلیگرتوه، و پینشینهی کارگیری و کۆمه لایهتییهکهی. هەر وەها، که لایهنی بەرژموندخواز (بەرتیلدر) ناگاداری ههموو کاریک دهبیت که دهیکات له ترسی ئەوهی ملکهچی بیت سەرۆهری یاسا، که کەس بەدر ناکات، بهی گۆیدانه ئەوهی کێیه.^(۱)

دەنا تەشەنەسەندنی گەندەلی ئیداری کاریگەری خراپی لەسەر کۆمەڵگاگان دروست دەکات بەشێوهیهک وا دەکات کەسانیک که بارودۆخی دارایی و ئابووری سهختیان ههیه متمانهیان به دادپەروهری نه مینیت و هیچ چارهیهکی تریان نییه جگه له یاخیبوون. نهبوونی سەرۆهری یاسا دهرفهتیک بۆ فەرمانبەرە ناپاکهکه دهرفهستییت که داوای بەرتیل له هاوڵاتی بکات له بەرامبەر تهواوکردنی ئەو کارهیه که بهنیازه بیکات، سهبارت به هاوڵاتیش له ئەنجامی نهتوانینی مافهکانی خۆی بی هیوا دهبیت جگه له داوای دانی بره پارهیەک که خاوهنداریتی دهکات، ئەمەش بهو مانایهیه که له ئەنجامدا دزی و کردەوهی بی ئەخلاقی روودهدات، به وریاییهوه ئەنجام دهدریت بههۆی بەرتیلدانی بەر بلاو که له نهبوونی سەرۆهری یاساوه سەر هه لدهدات.^(۲)

۱_ (الحیدری: جمال ابراهیم، ۲۰۱۵، شرح احکام القسم خاص من قانون العقوبات، مکتبه السنهوری، بغداد، ص ۱۷۰)

۲_ المادة (۱) من قانون مكافحة الارهاب العراقي رقم(۱۳) لسنة (۲۰۰۵) النافذ.

دهروازه‌ی دووهم : لایه‌نی مه‌یدانی تو‌یژینه‌وه‌که

به‌شی چواره‌م : چوارچیوه‌ی تیوری و کار راییه‌کانی تو‌یژینه‌وه

یه‌که‌م : میتوده‌کانی تو‌یژینه‌وه

دووهم : کومه‌نگه‌ی تو‌یژینه‌وه

سئیه‌م : نمونه‌ی تو‌یژینه‌وه

چواره‌م : فورمی راپرسی

پئنجهم : بواره‌کانی تو‌یژینه‌وه

بەشى چوارەم / چوارچىۋەى كارايىھە مەيدانىيەكانى تويزىنەۋە

ھەر تويزىنەۋەھىكى زانستى پىۋىستى بە چەند مېتۇد و رىكارىك ھەيە، كە يارمەتى تويزەر دەدەن بۇ ئەنجامدانى تويزىنەۋە بە شىۋەھىكى زانستىيەنە. ئەۋەى لەم بەشەدا گىرنگە بۇ بەدېھىنانى ئامانجەكانى تويزىنەۋە ئەۋەيە تويزەر پابەند بېت بەم مېتۇد و رىكارانە بۇ ئەنجامدانى تويزىنەۋە، لەبەر ئەۋە تويزەر پىشتى بەستۋە بە بەكار ھىنانى مېتۇد و رىكارى تايىبەت بەم تويزىنەۋەھى ھەرۋەك چۈن لە تويزىنەۋە زانستىيەكانى تر پىشتى پى دەبەستىت.

يەكەم : مېتۇدەكانى تويزىنەۋە : مېتۇد شىۋازىكى رۋونە بۇ گوزارشتكردن لە شتىك ياخود لە كارى شتىك ياخود لە فېرېۋونى شتىك بە گۈيزەى پىرەنسىپ گەلىكى دىارىكرارو بە مەبەستى گەشىتن بە ئامانجىكى دىارىكرارو. (ئەبراش، ۲۰۱۲، ل ۱۰۰).

مېتۇدى ۋەسفى : بىرىتتە لە مېتۇدىك بۇ شىكردەنەۋە و تويزىنەۋەى گىرنتىكى كۆمەلەيتى لە رىگەى كۆكردەنەۋەى زانىارى لەسەر ھەموو يان ۋەرگرتنى نمونەھىك لىيان بە مەبەستى گەشىتن بە ئامانجىكى دىارىكرارو. (ئەحمەد، ۲۰۲، ل ۶۳).

سروشتى تويزىنەۋە رۆلى سەرەكى ھەيە لە چۈنەيتى بەكار ھىنانى ئەۋ پىتۇدانەى پىۋىستە بەكاربىن، لەبەر ئەۋەى لەبەر چاۋگرتنى سروشتى ئەم تويزىنەۋەيە (رۆلى ياسا لە كەم كردەنەۋەى ياسا) ئەم بابەتە تويزىنەۋەھىكى چەندايەتتە مېتۇدى ۋەسفى شىكارىيە لە رىگەى رۋوپىۋە كۆمەلەيتى و بەكار ھىنانى ئامرازى فۇرمى راپرسى ھەلساۋە بە كوكردەنەۋە و شىكردەنەۋەى زانىارىيەكانى لە پەيۋەندىدار بە بابەتى تويزىنەۋە. پەنا بىردنە بەر بەكار ھىنانى جۆرى ۋەسفى دەگەرىتەۋە بۇ ئەۋەى ئەم جۆرە لە بەربلاۋترىن جۆرەكانى تويزىنەۋەيە كە بەكار دەھىنرىت بە ئامانجى دىارىكردى دۇخى ھەنوكەيى دىار دەھىكى دىارىكرارو.

دوۋەم : كۆمەلگەى تويزىنەۋە : سەرجم ئەۋ تاكانە دەگىرتەۋە كە لە خەسلەت يان سىفەتتىكى تىببىنىكرارودا ھاۋبەشەن و رەنگە لە چەند خەسلەتتىكىتردا جىۋازىن و لە يەك نەچەن، كۆمەلگەى تويزىنەۋە سەرجم ئەۋ تاكانە (مرقۇف يان دامەزراۋە يان بەرنامەى تەلفىزىۋونى يان گۇفار يان شمەك ..) دەگىرتەۋە كە لە خەسلەتتىكى تىببىنىكرارودا ھاۋبەشەن. (بۇكانى، ۲۰۲۰، ل ۱۱۰).

(رۆلى ياسا لە كەم كردەنەۋەى تاۋان) تويزىنەۋەھىكى مەيدانىيە لە شارى ھەولئىر زانكۆى سەلاھەدىن كۆلئىزى ئادابى كە تويزەر بە كۆمەلگەى تويزىنەۋەھىكى ۋەرى گرتۋە.

سېيەم : نمونەى توپژينەوه : ئەم ھەنگاوه بریتىيە لە دیاریکردنى ژمارە و رېژەى بە نمونە بە جۆریكى ئەوتۆ كە نوینەرایەتى كۆمەلگەكەى بکات ئەم ھەنگاوش پېویستی بە ئامادەکردنى خستە ھەیه كە ژمارەى تاكەكانى كۆمەلگە و خەسلەتەكانى لەخۆ دەگریت تاكو بو دیاریکردنى تاكەكانى نمونەى توپژينەوهكە بەكاربھینریت. (ئەحمەد ۲۰۲، ل ۶۹).

لەم توپژينەوھیدا (۶۰) تاك وەرگیراون لە ھەردوو رەگەزى نیر و مئ.

چوارەم : فورمى راپرسی : يەكئكە لە گرنگترین ئامرازەكانى توپژينەوه لە زانستە مرؤقاہەتییەكاندا و زۆرتترین بەكارھینەرى ھەیه ئەم ئامرازە بریتىيە لە كۆمەلگەى برگە و پرسىار كە خۆدى لئىكۆلراو بەبئى یارمەتى توپژەر وەلمیان دەداتەوه، رەنگە لە رینگەى پۆستەوه بنیردریت بو لئىكۆلراوان یاخۆد راستەوخۆ رووبەروو توپژەر پنیان بەدات كەواتە مەرجى ئامادەبوونى توپژەر پېویست نییە ھەروەكو لە چاوپیکەوتندا پېویستە، داتا و زانیارى لە بارەى ھەست و نەست پالنەرەكانیان دیدۆبووچون و بیروباوەر حەز و ئارەزووى تاكەكەسەكان وەردەگریت واتە ئەو بوارانەى كە رەنگە نەكریت لە رینگەى ترموہ زانیارییان لەسەر كۆبكریتەوه. (بۆكانى، ۲۰۲۰، ل ۱۳۸)، لەم توپژينەوھىشدا فورمى راپرسی بەكارھاتووه كە ژمارەى فۆرمەكان بریتىيەونە لە (۶۰) فۆرم.

پینجەم : بواریەكانى توپژينەوه :

۱_ بواری جوگرافیا : بریتىيە لە شارى ھەولیر زانكۆى سەلاھەدین كۆلیژى ناداب.

۲_ بواری مرؤبى توپژينەوه : ئەو كەسانە دەگریتەوه كە لە كۆمەلگەى توپژيەوه دان كە بریتىين لە رەگەزى نیر و مئ.

۳_ بواری كات : بریتىيە لەو ماوہى كە لایەنى تیۆرى و مەیدانى توپژينەوهى تیدا ئەنجا دراوہ، ھەر لە بەدەست ھینانى سەرچاوه و گەران بو تەوہکردنى لایەنى تیۆرى و دابەشکردنى فورمى راپرسی و گەرانەوهى فۆرمەكان و بەتالکردنەوه و شىكردنەوهى فۆرمەكان و شىكردنەوهى زانیارییەكان ئەمەش لە بەروارى (۲۰۲۳/۱۰/۱۵) دەستى پیکردووه تاكو بەروارى (۲۰۲۴/ ۴/۲) خایاندووه

به‌شی پینجه‌م : شیکردنه‌وه و خستنه‌رووی زانیارییه‌کان

باسی یه‌که‌م : خستنه‌رووی زانیارییه تایبه‌ته‌کان

باسی دوو‌ه‌م : خستنه‌رووی زانیارییه گشته‌کام

بهشی پینجه م : شیکردنه وه و خسته پرووی زانیارییه کان

باسی یه که م : خسته پرووی زانیارییه گشتییه کان

۱. ره گه ز

خسته ی ژماره (۱) ره گه زی ئەندامانی توژیینه وه که پروون ده کاته وه

ره گه ز	ژماره	رێژه ی سه دی
نیر	۴۰	٪۶۶.۷
می	۲۰	٪۳۳.۳
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خسته ی ژماره (۱) بۆمان پروون ده کاته وه که (۶۰) که س و هر گیرا ون بۆ توژیینه وه که به رێژه ی (٪۶۶.۷) ئەندامانی توژیینه وه که له ره گه زی نیرن وه به رێژه ی (٪۳۳.۳) ئەندامانی توژیینه وه که له ره گه زی مین، که واته بۆمان دهر ده که ویت که و ره گه زی نیرن زۆرترین ئەندامانی توژیینه وه که پیکده هینن.

۲. ته مه ن

خسته ی ژماره (۲) ته مه نی ئەندامانی توژیینه وه که پروون ده کاته وه

ته مه ن	ژماره	رێژه ی سه دی
۲۰_۱۸	۲۰	٪۳۳.۳
۲۴_۲۲	۲۲	٪۳۶.۷
۲۸_۲۶	۱۸	۳۰
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خسته ی ژماره (۲) ته مه نی ئەندامانی توژیینه وه که مان بۆ پروون ده کاته وه که به رێژه ی (٪۳۶.۷) ئەندامانی توژیینه وه که ته مه نیان له نیوان ۲۴_۲۲ سالی داییه وه به رێژه ی (٪۳۳.۳) ئەندامان ته مه نیان ۲۰_۱۸ ساله وه به رێژه ی (٪۳۰) ئەندامانی توژیینه وه که ته مه نیان ۲۸_۲۶ ساله، که واته زۆرترین ئەندامانی توژیینه وه که ته مه نیان له نیوان ۲۴_۲۲ سالی داییه.

۳. شوینی نیشته جیبوون

خشتهی ژماره (۳) شوینی نیشته جیبوونی ئەندامانی توژیینهوهکه روون دهکاتهوه

شوینی نیشته جیبوون	ژماره	رێژهی سهدی
ناو شار	۳۹	٪۶۵
دەر موهی شار	۲۱	٪۳۵
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشتهی ژماره (۳) شوینی نیشته جیبوونی ئەندامانی توژیینهوهکهمان بۆ دەر دمخات بۆمان دەر دهکهوئیت کهوا به رێژهی (٪۶۵) ئەندامانی توژیینهوهکه له ناو شار دهژین وه به رێژهی (٪۳۵) ئەندامان له دەر موهی شار دهژین، کهواته بۆمان دەر دهکهوئیت کهوا زۆرترین ئەندامانی توژیینهوهکه له ناو شار دهژین.

۴. باری ئابووری

خشتهی ژماره (۴) باری ئابووری ئەندامانی توژیینهوهکه روون دهکاتهوه

باری ئابووری	ژماره	رێژهی سهدی
زۆر باش	۴	٪۶.۷
ناوهند	۳۲	٪۵۳.۳
باش	۲۴	٪۴۰
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشتهی ژماره (۴) باری ئابووری ئەندامانی توژیینهوهکه روون دهکاتهوه و بۆمان دەر دمخات کهوا (٪۳۲) ئەندامانی توژیینهوهکه باری ئابووریان ناوهنده وه به رێژهی (٪۴۰) باری ئابووریان باشه و به رێژهی (٪۶.۷) باری ئابووریان زۆر باشه، کهواته به گوێرهی زۆری وه لآمی ئەندامانی توژیینهوهکه بۆمان دەر دهکهوئیت کهوا باری ئابووری ئەندامانی توژیینهوهکه ناوهنده.

۵. باری خیزانی

خشته‌ی ژماره (۵) باری خیزانی ئەندامانی توێژینه‌وه‌که روون ده‌کاته‌وه

باری خیزانی	ژماره	رێژه‌ی سه‌دی
سه‌لت	۵۸	٪۹۶.۷
خیزاندار	۲	٪۳.۳
جیابووه	۰	٪۰
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشته‌ی ژماره (۴) باری ئابووری ئەندامانی توێژینه‌وه‌که روون ده‌کاته‌وه و بۆمان به دهرده‌خات که‌وا به رێژه‌ی (٪۵۸) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که سه‌لتن وه به رێژه‌ی (٪۳.۳) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که خیزاندارن وه به رێژه‌ی (٪۰) ئەندامان جیابووه‌ن، که‌واته بۆمان دهرده‌که‌وێت که‌وا زۆرت‌رین ئەندامانی توێژینه‌وه‌که سه‌لتن.

دووهم : خسته‌رووی زانیارییه تایبه‌ته‌کان

خشته‌ی ژماره (۶) نایا زانیاریت هه‌یه له‌سه‌ر یاسای ولاتی خۆت

وه‌لام	ژماره	رێژه‌ی سه‌دی
به‌لێ	۲۵	٪۴۱.۷
تاراده‌یه‌ک	۲۷	٪۴۵
نه‌خیر	۸	٪۱۳.۳
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

سه‌باره‌ت به خشته‌ی ژماره (۶) بۆمان دهرده‌خات که‌وا (٪۴۵) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که له‌گه‌ڵ وه‌لامی تاراده‌یه‌ک دان و ده‌لێن تاراده‌یه‌ک زانیاریت هه‌یه له‌سه‌ر یاسای ولاتی خۆت وه به رێژه‌ی (٪۴۱.۷) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که ده‌لێن به‌لێ و به رێژه‌ی (٪۱۳.۳) ده‌لێن نه‌خیر، که‌واته به گوێره‌ی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توێژینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌که‌وێت که‌وا تاراده‌یه‌ک زانیاریت هه‌یه له‌سه‌ر یاسای ولاتی خۆت.

خشته‌ی ژماره (۷) پیٲ وایه که یاسا توانای ههیه له کهم کردنهوهی تاوانهکان

وه‌لام	ژماره	رٲژه‌ی سه‌دی
به‌لی	۳۶	٪۶۰
تارادهیهک	۲۱	٪۳۵
نه‌خٲر	۳	٪۵
کوی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشته‌ی ژماره (۷) بۆمان دهردهمخات کهوا به رٲژه‌ی (٪۶۰) ئه‌ندامانی توٲژینهوهکه ده‌لٲن به‌لی یاسا توانای ههیه له کهم کردنهوهی تاوانهکان وه به رٲژه‌ی (٪۳۵) ده‌لٲن تارادهیهک و به رٲژه‌ی (٪۵) ده‌لٲن نه‌خٲر، کهواته به گوٲره‌ی زوری وه‌لامی ئه‌ندامانی توٲژینهوهکه بۆمان دهردهکهوٲت کهوا به‌لی یاسا توانای ههیه له کهم کردنهوهی تاوانهکان.

خشته‌ی ژماره (۸) نایا تاوانباران له رٲگه‌ی یاساوه به سزای خوی ده‌گن

وه‌لام	ژماره	رٲژه‌ی سه‌دی
به‌لی	۲۹	٪۴۸.۳
تارادهیهک	۳۱	٪۵۱.۷
نه‌خٲر	۰	٪۰
کوی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشته‌ی ژماره (۸) بۆمان پروون ده‌کاتوه کهوا به رٲژه‌ی (٪۵۱.۷) ئه‌ندامانی توٲژینهوهکه ده‌لٲن تارادهیهک تاوانباران له رٲگه‌ی یاساوه به سزای خوی ده‌گن وه به رٲژه‌ی (٪۴۸.۳) ده‌لٲن به‌لی و به رٲژه‌ی (٪۰) ئه‌ندامان له‌گه‌ل وه‌لامی نه‌خٲردان، کهواته بۆمان دهردهکهوٲت کهوا تارادهیهک تاوانباران له رٲگه‌ی یاساوه به سزای خوی ده‌گن.

خشتهی ژماره (۹) نایا یاسا لیکولینهوه له تاوانی تاوانباران دهکات

وهلام	ژماره	رېژهی سهدی
بهلی	۳۰	%۵۰
تارادهیهک	۲۵	%۴۱.۷
نهخیر	۵	%۸.۳
کوی گشتی	۶۰	%۱۰۰

خشتهی ژماره (۹) بومان پروون دهکاتمهوه کهوا به رېژهی (%۵۰) ئندامانی توپژینهوهکه دهلین بهلی تار تاوانباران له رېگهی یاساوه به سزای خوی دهگن وه به رېژهی (%۴۱.۷) دهلین تارادهیهک و به رېژهی (%۸.۳) دهلین نهخیر کهواته به گویرهی زوری وهلامی ئندامانی توپژینهوهکه لهم خشتهیهدا بومان دهردهکهویت که تاوانباران له رېگهی یاساوه به سزای خوی دهگن.

خشتهی ژماره (۱۰) نایا تاکهکانی نیو کومهنگا پابهندن به یاساکان

وهلام	ژماره	رېژهی سهدی
بهلی	۱۹	%۳۱.۷
تارادهیهک	۳۳	%۵۵
نهخیر	۸	%۱۳.۳
کوی گشتی	۶۰	%۱۰۰

سهبارت به خشتهی ژماره (۱۰) بومان دهردهکهویت کهوا به رېژهی (%۵۵) ئندامانی توپژینهوهکه لهگهل وهلامی تارادهیهک دان واته تارادهیهک تاکهکانی نیو کومهنگا پابهندن به یاساکان وه به رېژهی (%۳۱.۷) دهلین بهلی و به رېژهی (%۱۳.۳) لهگهل وهلامی نهخیردان، کهواته بومان دهردهکهویت کهوا تارادهیهک دان واته تارادهیهک تاکهکانی نیو کومهنگا پابهندن به یاساکان.

خشته‌ی ژماره (۱۱) نایا تاکه‌کان ده‌توانن پشت به یاسا ببه‌ستن له چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانیان

وه‌لام	ژماره	ریشه‌ی سه‌دی
به‌لی	۱۷	٪۲۸.۳
تاراده‌یه‌ک	۴۲	٪۷۰
نه‌خیر	۱	٪۱.۷
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۱۱) بۆمان ده‌ده‌که‌ویت که‌وا به ریشه‌ی (٪۷۰) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که ده‌لین تاراده‌یه‌ک تاکه‌کان ده‌توانن پشت به یاسا ببه‌ستن له چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانیان وه به ریشه‌ی (٪۲۸.۳) ده‌لین به‌لی تاکه‌کان ده‌توانن پشت به یاسا ببه‌ستن له چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانیان وه به ریشه‌ی (٪۱.۷) ده‌لین نه‌خیر تاکه‌کان ده‌توانن پشت به یاسا ببه‌ستن له چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانیان، به‌لام له‌گه‌ڵ ئەو وه‌لامانه بۆمان ده‌ده‌که‌ویت که‌وا تاراده‌یه‌ک تاکه‌کان ده‌توانن پشت به یاسا ببه‌ستن له چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانیان.

خشته‌ی ژماره (۱۲) نایا یاسا توانیوو‌یه‌تی وا له تاوانباران بکات که تاوه‌نه‌کانیان دووباره نه‌که‌نه‌وه

وه‌لام	ژماره	ریشه‌ی سه‌دی
به‌لی	۱۸	٪۳۰
تاراده‌یه‌ک	۳۹	٪۶۵
نه‌خیر	۳	٪۵
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

سه‌بارت به خشته‌ی ژماره (۱۲) بۆمان روون ده‌بیته‌وه که‌وا به ریشه‌ی (٪۶۵) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که ده‌لین تاراده‌یه‌ک یاسا توانیوو‌یه‌تی وا له تاوانباران بکات که تاوه‌نه‌کانیان دووباره نه‌که‌نه‌وه وه به ریشه‌ی (٪۳۰) ده‌لین به‌لی و به ریشه‌ی (٪۵) ده‌لین نه‌خیر، که‌واته به گوێره‌ی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توێژینه‌وه‌که بۆمان ده‌ده‌که‌ویت که‌وا تاراده‌یه‌ک یاسا توانیوو‌یه‌تی وا له تاوانباران بکات.

خشته‌ی ژماره (۱۳) پیٲت وایه که یاسا یه‌کسانه له دیاریکردنی تاوانه‌کان

وه‌لام	ژماره	رٲژه‌ی سه‌دی
به‌لی	۱۷	٪۲۸.۳
تاراده‌یه‌ک	۳۱	٪۵۱.۷
نه‌خیر	۱۲	٪۲۰
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۱۳) بۆمان دهرده‌که‌وٲت که‌وا به رٲژه‌ی (٪۵۱.۷) ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که ده‌لین تاراده‌یه‌ک یاسا یه‌کسانه له دیاریکردنی تاوانه‌کان وه به رٲژه‌ی (٪۲۸.۳) ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که له‌گه‌ل وه‌لامی به‌لی دان وه به رٲژه‌ی (٪۲۰) ده‌لین نه‌خیر، که‌واته به گوٲره‌ی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که بۆمان ڤوون ده‌بٲته‌وه که‌وا تاراده‌یه‌ک یاسا یه‌کسانه له دیاریکردنی تاوانه‌کان.

خشته‌ی ژماره (۱۴) پیٲت وایه که یاسا جیاوازی ده‌کات له نیوان تاوانباراندا

وه‌لام	ژماره	رٲژه‌ی سه‌دی
به‌لی	۵	٪۸.۳
تاراده‌یه‌ک	۲۹	٪۴۸.۳
نه‌خیر	۲۶	٪۴۳.۳
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۱۴) بۆمان ڤوون ده‌کاته‌وه که‌وا به رٲژه‌ی (٪۴۸.۳) ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که له‌گه‌ل وه‌لامی تاراده‌یه‌ک دان واته یاسا جیاوازی ده‌کات له نیوان تاوانباراندا وه به رٲژه‌ی (٪۴۳.۳) ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که ده‌لین نه‌خیر وه به رٲژه‌ی (٪۵) ئەندامان له‌گه‌ل وه‌لامی به‌لی دان، که‌واته به گوٲره‌ی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توٲژینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌که‌وٲت که‌وا تاراده‌یه‌ک دان واته یاسا جیاوازی ده‌کات له نیوان تاوانباراندا.

خشته‌ی ژماره (۱۵) نایا یاسا جیوازی له تاوانی ئافرهت و پیاوان دهکات

وه‌لام	ژماره	رێژه‌ی سه‌دی
به‌لێ	۸	٪۱۳.۳
تارادهیهک	۱۵	٪۲۵
نه‌خیر	۳۷	٪۶۱.۷
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۱۵) بۆمان دهرده‌کهوئیت کهوا به رێژه‌ی (٪۶۱.۷) ئه‌ندامانی توێژینه‌وه‌که له‌گه‌ڵ وه‌لامی نه‌خیردان واته نه‌خیر یاسا جیوازی له تاوانی ئافرهت و پیاوان دهکات وه به رێژه‌ی (٪۲۵) ئه‌ندامانی توێژینه‌وه‌که وه‌لامیان به‌لێ بیه وه به رێژه‌ی (٪۱۳.۳) ده‌لین به‌لێ، به‌لام به‌گۆیره‌ی زۆری وه‌لامی ئه‌ندامانی توێژینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌کهوئیت کهوا نه‌خیر یاسا جیوازی له تاوانی ئافرهت و پیاوان دهکات.

خشته‌ی ژماره (۱۶) نایا یاسا لیکولینه‌وه له تاوانی منداڵانیش دهکات

وه‌لام	ژماره	رێژه‌ی سه‌دی
به‌لێ	۳۳	٪۵۵
تارادهیهک	۲۱	٪۳۵
نه‌خیر	۶	٪۱۰
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۱۶) بۆمان دهرده‌کهوئیت کهوا به رێژه‌ی (٪۵۵) ئه‌ندامانی توێژینه‌وه‌که ده‌لین به‌لێ یاسا لیکولینه‌وه له تاوانی منداڵانیش دهکات وه به رێژه‌ی (٪۳۵) ده‌لین تارادهیهک و به رێژه‌ی (٪۱۰) له‌گه‌ڵ وه‌لامی نه‌خیردان، کهواته به‌گۆیره‌ی زۆری وه‌لامی ئه‌ندامانی توێژینه‌وه‌که بۆمان ڕوون ده‌بیته‌وه که به‌لێ یاسا لیکولینه‌وه له تاوانی منداڵانیش دهکات.

خشتهی ژماره (۱۷) پیت وایه که یاسا له کاتی خۆیدا کهیسی تاوانهکه کۆتای پیدینیت

وهلام	ژماره	رێژهی سهدی
بهلی	۱۰	٪۱۶.۷
تارادهیهک	۲۲	٪۳۶.۷
نهخیر	۲۸	٪۴۶.۷
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشتهی ژماره (۱۷) بۆمان روون دهکاتهوه که به رێژهی (٪۴۶.۷) ئەندامانی توێژینهوهکه لهگهڵ وهلامی نهخیردان واته نهخیر یاسا له کاتی خۆیدا کهیسی تاوانهکه کۆتای پیناهینیت وه به رێژهی (٪۳۶.۷) دهلین تارادهیهک و به رێژهی (٪۱۶.۷) دهلین بهلی بهلام به گویرهی زۆری وهلامی ئەندامانی توێژینهوهکه بۆمان دهردهکهوینت کهوا نهخیر یاسا له کاتی خۆیدا کهیسی تاوانهکه کۆتای پیناهینیت.

خشتهی ژماره (۱۸) پیت وایه که ئافرهتان زیاتر هانا بۆ یاسا دهبن

وهلام	ژماره	رێژهی سهدی
بهلی	۲۴	٪۴۰
تارادهیهک	۳۵	٪۵۸.۳
نهخیر	۱	٪۱.۷
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

خشتهی ژماره (۱۸) بۆمان دهردهخات کهوا به رێژهی (٪۵۸.۳) ئەندامانی توێژینهوهکه دهلین تارادهیهک ئافرهتان زیاتر هانا بۆ یاسا دهبن وه به رێژهی (٪۴۰) ئەندامان لهگهڵ وهلامی بهلیدان وه به رێژهی (٪۱.۷) لهگهڵ وهلامی نهخیردان، کهواته به گویرهی زۆری وهلامی ئەندامانی توێژینهوهکه بۆمان دهردهکهوینت کهوا تارادهیهک ئافرهتان زیاتر هانا بۆ یاسا دهبن.

خشته‌ی ژماره (۱۹) پیت وایه که یاسا بۆ کهسانی دهسه‌لاتدار و بی دهسه‌لات و هکو یه‌که

وه‌لام	ژماره	رئزه‌ی سه‌دی
به‌لی	۷	٪۱۱.۷
تاراده‌یه‌ک	۱۴	٪۲۳.۳
نه‌خیر	۳۹	٪۶۵
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

سه‌بارت به خشته‌ی ژماره (۱۹) بۆمان دهرده‌مخات که‌وا به رئزه‌ی (٪۶۵) ئەندامانی توئزینه‌وه‌که له‌گه‌ل وه‌لامی نه‌خیردان واته نه‌خیر یاسا بۆ کهسانی دهسه‌لاتدار و بی دهسه‌لات و هکو یه‌ک نییه وه به رئزه‌ی (٪۲۳.۳) ئەندامانی توئزینه‌وه‌که له‌گه‌ل وه‌لامی تاراده‌یه‌ک دان و به رئزه‌ی (٪۱۱.۷) ده‌لین به‌لی، به‌لام به‌هۆی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توئزینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا نه‌خیر یاسا بۆ کهسانی دهسه‌لاتدار و بی دهسه‌لات و هکو یه‌ک نییه.

خشته‌ی ژماره (۲۰) پیت وایه که تاوانباره‌کان ئەو که‌سانه‌ن که نه‌خوئنده‌وارن

وه‌لام	ژماره	رئزه‌ی سه‌دی
به‌لی	۲	٪۳.۳
تاراده‌یه‌ک	۲۱	٪۳۵
نه‌خیر	۳۷	٪۶۱.۷
کۆی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشته‌ی ژماره (۲۰) بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا به رئزه‌ی (٪۶۱.۷) ئەندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین نه‌خیر تاوانباره‌کان ئەو که‌سانه‌ن که نه‌خوئنده‌وارن وه به رئزه‌ی (٪۳۵) ده‌لین تاراده‌یه‌ک و به رئزه‌ی (٪۳.۳) ده‌لین به‌لی، که‌واته به‌گۆیره‌ی زۆری وه‌لامی ئەندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین نه‌خیر تاوانباره‌کان ئەو که‌سانه‌ن که نه‌خوئنده‌وارن.

خشتهی ژماره (۲۱) نایا یاسا دهچیته نیو کیشه خیل و عهشایرهکانی کومه‌لگا

وه‌لام	ژماره	رئزه‌ی سه‌دی
به‌لی	۹	٪۱۵
تاراده‌یهک	۲۶	٪۴۳.۳
نه‌خیر	۲۵	٪۴۱.۷
کوی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشتهی ژماره (۲۱) بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا به رئزه‌ی (٪۴۳.۳) ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین تاراده‌یهک یاسا دهچیته نیو کیشه خیل و عهشایرهکانی کومه‌لگا وه به رئزه‌ی (٪۴۱.۷) ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین نه‌خیر وه به رئزه‌ی (٪۱۵) ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین به‌لی، که‌واته به گویره‌ی زوری وه‌لامی ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا تاراده‌یهک یاسا دهچیته نیو کیشه خیل و عهشایرهکانی کومه‌لگا.

خشتهی ژماره (۲۲) نایا رازی له‌سه‌ر جووری سزاییه‌کان بۆ تاوانباران

وه‌لام	ژماره	رئزه‌ی سه‌دی
به‌لی	۱۳	٪۲۱.۷
تاراده‌یهک	۴۱	٪۶۸.۳
نه‌خیر	۶	٪۱۰
کوی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

له خشتهی ژماره (۲۲) بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا به رئزه‌ی (٪۶۸.۳) ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین تاراده‌یهک رازین له‌سه‌ر جووری سزاییه‌کان بۆ تاوانباران وه به رئزه‌ی (٪۲۱.۷) ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که ده‌لین به‌لی و به رئزه‌ی (٪۱۰) ئه‌ندامان ده‌لین نه‌خیر، که‌واته به گویره‌ی زوری وه‌لامی ئه‌ندامانی توئزینه‌وه‌که بۆمان دهرده‌که‌ویت که‌وا تاراده‌یهک رازین له‌سه‌ر جووری سزاییه‌کان بۆ تاوانباران.

خشتهی ژماره (۲۳) نایا سزاییهکان به گویرهی تاوانهکانه

وہلام	ژماره	ریژہی سہدی
بہلی	۳۷	٪۶۱.۷
تارادہیک	۲۱	٪۳۵
نہخیر	۲	٪۳.۳
کوی گشتی	۶۰	٪۱۰۰

لہ خشتهی ژماره (۲۳) بومان دمردهکویت کهوا به ریژہی (٪۶۱.۷) ئەندامانی توژیژینہوکه دەلین بہلی سزاییهکان به گویرهی تاوانهکانه وہ به ریژہی (٪۳۵) ئەندامانی توژیژینہوکه دەلین تارادہیک و بہ ریژہی (٪۳.۳) دەلین نہخیر، بہلام به گویرهی زوری وہلامی ئەندامانی توژیژینہوکه بومان دمردهکویت کهوا بہلی سزاییهکان به گویرهی تاوانهکانه.

بهشی شهشهم

یهكهم : نهجامهكان

دووهم : پيشنيارهكان

سييهم : راسپاردهكان

یهکهم : ئەنجامهکان

۱. بۆمان دەردهکهوئیت کهوا تارادهیهک سەرورهی یاسا له کۆمهڵگای ئێمهدا ڕۆلی ههیه له کهم کردنهوهی تاوان و تاکهکان شارهزاییان تارادهیهک ههیه لهسهر یاساکانی وڵاتهکهمان و پابهندن بهو جۆره یاساییانه وه ههروهها بۆمان دەردهکهوئیت کهوا ئافرهتان له کۆمهڵگای ئێمهدا زیاتر هانا بۆ بهر یاسا دهبن له کاتی ههبوونی ههر تاوانیک و دهست درێژیکردنه سهر مافیکیان.

۲. بۆمان دەردهکهوئیت کهوا یاسا توانای ههیه له کهم کردنهوهی تاوانهکان و تارادهیهکیش تاوانباران له رێگهی یاساکانهوه دهتوانن به سزای خۆیان بگهن به گوێرهی ئهو سزاییانهی که به شیوهی یاسای بهسهریدا دهسهپینریت و یاسا به رادهیهکی زۆر باش لیکولینهوه له تاوانی تاوانبارانیش دهکات.

۳. تارادهیهک یاسا وای له تاوانباران کردووه که تاوانهکانیان دووباره نهکهنهوه و وه دهتوانینن بلین یاسا هۆکاریکه بۆ کهم کردنهوهی تاوان له ناو کۆمهڵگادا.

۴. بۆمان دەردهکهوئیت کهوا تارادهیهک رازین لهسهر جۆری ئهو سزاییهی که یاسا بۆ تاوانبارانی داناه و وه تارادهیهک یاساکان به گوێرهی تاوانهکانییان.

دووم : پيشنياردهكان

۱. داوا دهكەين كهوا قوتابيان تويزينهوهي زياتر ئىنجام بدن سەبارەت بە رۆلى ياسا لە كەم كردنەوهي تاوان و رۆلى ياسا لە كۆمەلگادا بە دەربخەن.

۲. ھەروەھا داوا دهكەين كه قوتابيان و مامۇستايان لە وانەكان و سميناراتەكانى زىكو زياتر جەخت لەسەر رۆلى ياسا بكەنەوه بۆ كەم كردنەوهي تاوان تاوهكو قوتابيان بەرچاو روونينا ھەبىت سەبارەت بە ياسا.

۳. داوا دهكەين كهوا تويزەرانى دواى ئىمە باسى ئىو لايەنەھى ياسا و تاوان بكەن كه ئىمە نەمان تەانبوھ باسى لئوھ بكەين و بىخەينە روو.

سپيەم : راسپاردهكان

۱. داوا دهكەين كه لايەنى پەيوەندىدار و حكومەت زياتر بايەخ بە لايەنى ياسا و رۆلى ياسا لە كەم كردنەوهي تاوان بدن و تاوانباران بە سزايى ياساي خويان بگەينن بۆ ئىوھى كەسانى تر نەتوانن جاريكى تر تاوان ئىنجام بەدەنەوه.

۲. داوا دهكەين كهوا كەنالهكانى راگەياندن زياتر ھۆشدارى بلاو بكەنەوه سەبارەت بە ياسا و ناوەرۆكەكانى ياسا و بەرنامەى تايبەت بۆ ئىم جۆرە پرسە دابنرئيت بۆ ئىوھى تاكەكان ھۆشيار بكاتەوه و لە ھەر بارودۆخكەدا بئيت ھانا بۆ ياسا بىھن و لە تاوان دوور بكەنەوه و پشت بە ياساي و لاتەكەيان بىھستن.

۳. داوا لە دەزگاكانى پەروەردە و قوتابخانەكان دەكەين كه رۆلىكى بەرچاويان ھەبىت لە ھۆشيار كردنەوهي قوتابيان و تاك بۆ ئىوھى تاوان ئىنجام نەدەن.

ليستی سەرچاوه كان

يهكهم : سەرچاوه كوردییه كان

١. رسول رزگار عزیز، ٢٠١٥، پهپوهندی پیشه به تاوان له کۆمهڵگه‌ی کوردیدا، نامه‌ی ماستەر ، زانکوی سه‌لاحه‌دین.

دووهم : سەرچاوه عه‌ره‌بیه‌یه كان

٢. دنجا ، ١٩٩٠، المدخل الى علم القانون ، دارا الشمال للطباعة والنشر والتوزيع ، لبنان

٣. الصراف و حزبون ، ٢٠٠٨، المدخل الى علم القانون ، عمان ، دار الثقافة للنشر والتوزيع

٤. الفار ، ١٩٩٣، المدخل لدراسة العلوم القانونية ، عمان ، دار الثقافة للنشر والتوزيع

٥. عبدالله علي احمد الماغي، ٢٠٠٧، اتجاهات الجريمة في المناطق الحضرية، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية العلوم الاجتماعية، جامعة نايف للعلوم الامنية ، الرياض

٦. سيد فهمي محمد ، ٢٠١٢، الخدمة الاجتماعية في مجال الجريمة والعقاب، المكتب الجامع الحديث، الاسكندرية

٦. رشوان حسن عبدالحميد، ٢٠١٠، الجريمة (دراسة في علم الاجتماع الجنائي) ط٢ ، المكتب الجامعي الحديث، الاسكندرية

٧. سليمان فايز محمد الجعافره، ٢٠٢٢، دور قانون منع الجرائم للحد من الجريمة وتحولاتها في ظل جائحة كورونا ، جامعة مودة،

٨. الحيدري: جمال ابراهيم، ٢٠١٥، شرح احكام القسم خاص من قانون العقوبات، مكتبة السنهوري، بغداد، (ص١٧٠)

٩. المادة (١) من قانون مكافحة الارهاب العراقي رقم(١٣) لسنة (٢٠٠٥) النافذ.

١٠. ادم و هيب النداوى و هاشم حافظ، ١٩٨٩، تاريخ القانون، العاتك للنشر، القاهرة.

١١. جورج سباين، ١٩٦٣، تطور الفكر السياسي، الجزء الاول، ترجمة:حسن جلال العروسي، دار المعارف، القاهرة.

١٢. اميل دوركايم، ١٩٨٢، في التقسيم العمل الاجتماعي، ترجمة:حافظ الجمالي، اللجنة اللبنانية لترجمة الروائع، بيروت
١٣. سبعد: نبيل ابراهيم، ٢٠١٦، مدخل الى قانون(نظرية قانون)، دار الجامعة جديدة، الاسكندرية
١٤. الفتلاوي: سهيل حسين، ٢٠٠٩، المدخل لدراسة علم القانون، مكتبة الذاكرة، بغداد.
١٥. عبدالباقي البكري-زهير البشير، ٢٠١٢، المدخل لدراسة القانون، مكتبة السنهوري، بغداد.
١٦. حميد حنون خالد، ٢٠١٥، مبادئ القانون الدستوري وتطور النظام السياسي في العراق، مكتبة السنهوري، بغداد،
١٧. احمد ابراهيم حسن، ٢٠٠٠، غاية القانون-دراسة في فلسفة القانون، الدار الجامعية، مصر
١٨. شريف احمد الطباخ، ٢٠١٢، اثر الفساد الحكومي في انتشار الجريمة، دار الفكر الجامعي، الاسكندرية.
١٩. عبدالمنعم سليمان، ٢٠٠٣، النظرية العامة لقانون العقوبات، منشورات الحلبي الحقوقية، بيروت.
٢٠. القاضي: محمد محمد مصباح، ٢٠١٤، قانون العقوبات، قسم العام، منشورات الحلبي الحقوقية، بيروت.
٢١. الحيدري: جمال ابراهيم، ٢٠١٥، شرح احكام القسم خاص من قانون العقوبات، مكتبة السنهوري، بغداد.
٢٢. المادة (١) من قانون مكافحة الارهاب العراقي رقم(١٣) لسنة (٢٠٠٥) النافذ.

سهراچاوهى نينگليزى

1. Uday، Khalifa Ibrahim (2018) Law Authority and Its Role in Crime Reduction، Analytical Research، Diyala University، Diyala

سايتى نهليكترونى

Social Studies, Ancient Civilizations, Civics, 2024.

<https://education.nationalgeographic.org/resource/rule-law/>

پاشکۆ



زارهتی خویندنی بالآ و توژیڤنهوهی زانستی
زانکۆی سه‌لاحه‌دین – ههولێر

کۆلیژی ئاداب – بهشی کۆمه‌لناسی

فۆرمی راپرسی

به‌ریز : ئەم فۆرمی به‌رده‌ستت به‌ مه‌به‌ستی ئەنجامدانی توژیڤنهوهی زانستیه‌ به‌ ناوێشانی (رۆلی یاسا له‌ که‌م کردنهوهی تاوان) توژیڤنهوهیه‌کی مه‌یدانیه‌ له‌ زانکۆی سه‌لاحه‌دین – کۆلیژی ئاداب داواکارین له‌ به‌ریزتان ته‌واوی به‌رگه‌کان به‌ وردی بخوینه‌وه به‌ دروستی وه‌لام بده‌نه‌وه، ئەم راپرسیه‌ ته‌نها بۆ کاری زانستیه‌ به‌و هاوکاری کردنه‌تان مایه‌ی ریزه‌ و خزمه‌تیکه‌ بۆ به‌ره‌وپێش بردنی ره‌وشی زانستی له‌م بواره‌دا.

تێبینی :

١- پێویست به‌ ناووسین ناکات.

٢- وه‌لام (✓) له‌ به‌رده‌م ئەو ده‌سته‌واژانه‌ دابنێ که‌ تو پێت گۆنجاوه

یه‌که‌م : پرسیاره‌ گشتیه‌کان

١_ ره‌گه‌ز ()

نێر () مێ ()

٢_ ته‌مه‌ن ()

٣_ شوینی نیشه‌جی‌بوون () ناوشار () ده‌ره‌وه‌ی شار ()

٤_ باری ئابووری () زۆر باش () ناوه‌ند () باش ()

٥_ باری خێزانی () سه‌لت () خێزانداری () جیابووه ()

سه‌ر په‌ر شتیار

د. سه‌ها یونس

توژیڤه‌ر

امیر محمد امین

دووه م : پرسیاره گشتیهکان

نهخیر	تارادهیهک	بهلی	پرگهکان
			۱_ ئایا زانیاریت همیه لهسه یاسای ولاتی خوت ؟
			۲_ پیت وایه که یاسا توانای همیه له کم کردنهوهی تاوانهکان ؟
			۳_ ئایا تاوانباران له ریگهی یاساوه به سزای خوی دهگات ؟
			۴_ ئایا یاسا لیکولینهوه له تاوانی تاوانباران دهگات
			۵_ ئایا تاکهکانی نیو کومهلگا پابهندن به یاساکان ؟
			۶_ ئایا تاکهکان دهتوانن پشتی به یاسا بیهستن له چارسهکرندی کیشهکانیان ؟
			۷_ ئایا یاسا توانیویهتی وا له تاوانباران بکات که تاومنهکانیان دووباره نهکهنهوه ؟
			۸_ پیت وایه که یاسا یهکسانه له دیاریکردنی تاوانهکان ؟
			۹_ پیت وایه که یاسا جیاوازی دهگات له نیوان تاوانباراندا ؟
			۱۰_ ئایا یاسا جیاوازی له تاوانی ئافرهت و پیاوان دهگات ؟
			۱۱_ ئایا یاسا لیکولینهوه له تاوانی مندالانیش دهگات ؟
			۱۲_ پیت وایه که یاسا له کاتی خویدا کهیسی تاوانهکه کوتای پیدینیت ؟
			۱۳_ پیت وایه که زیاتر ئافرهتان زیاتر هانا بو یاسا دمبهن ؟
			۱۴_ پیت وایه که یاسا بو کهسانی دهسهلاتدار و بی دهسهلات و هکو یهکه ؟
			۱۵_ پیت وایه که تاوانبارهکان نهو کهسانهمن که نهخویندموارن ؟
			۱۶_ ئایا یاسا دمچینه نیو کیشه خیل و عهشایرهکانی کومهلگا ؟
			۱۷_ ئایا رازی لهسهر جووری سزاییهکان بو تاوانباران ؟
			۱۸_ ئایا سزاییهکان به گویرهی تاوانهکانه ؟